

Кізченко І. О.

ПРИВАТНА КНИЖКОВА КОЛЕКЦІЯ ОМЕЛЯНА
ПРІЦАКА В НАУКМА. КОРОТКИЙ ОГЛЯД ФОНДУ,
УМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРІГАННЯ

2007 року надбанням НаУКМА та всієї України стала приватна колекція видатного вченого зі світовим ім'ям Омеляна Йосиповича Пріцака, яку він заповів передати на батьківщину для всіх зацікавлених теперішніх і прийдешніх дослідників в Україні і світі. Омелян Йосипович Пріцак (07.04.1919 - 29.05.2006) - видатний український вчений, історик і сходознавець, іноземний член Національної академії наук України, фундатор і багатолітній директор Українського наукового інституту Гарвардського університету та Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України, один з ініціаторів створення Міжнародної асоціації українців. Значну частину свого життя він прожив за межами України, проте присвятив себе служінню науці в Україні, адже суттєво розвинув знання про Україну та доніс їх цілому світові, відкрив нові напрямки наукового пошуку. Збирання бібліотеки було для нього пристрасною, та, водночас, одним із його головних завдань перед українською наукою, яке він свідомо поклав на себе, усвідомлюючи відрив гуманітарної науки в Україні від світової упродовж кількох поколінь радянської доби.

Протягом усього свого довгого і насиченого наукового життя професор О. Пріцак був активним дослідником та «збирачем скарбів», оскільки книжкова колекція, зібрана ним по всьому світу є яскравим і, за своїм наповненням, неповторним скарбом, адже деякі книжки є одиничними і рідкісними, як в Україні, так і в світі. Свою колекцію він оцінював як унікальну і базову для розбудови такого напрямку як тюркологія. Книжки він збирав, розпочавши зі студентських років і далі, живучи в Німеччині, а також у США та в наукових подорожах цілим світом, не припиняючи цієї справи навіть у роки війни, хоча значна частина бібліотеки,

зібрана ним у той період, була втрачена під час бомбардувань Берліну. Започаткувавши колекцію, всі свої книги Омелян Йосипович старанно позначав своїм підписом на титульній сторінці і датою (місяць і рік, зрідка число) придбання, інколи зазначав також від кого він отримав дану книгу. Ці підписи допомагають означити пункти його перебування в той чи інший період та можливі джерела надходження книг до колекції, тому що крім підписів останнього власника, книги позначалися іншими власниками та штампами установ. Хоча, як історик, у своєму архіві він залишив чимало ілюстративного матеріалу (проїзні квитки, перепустки, запрошення, квитки до музеїв, бібліотечні замовлення і багато іншого), але книги й позначки на них значно доповнюють цілісність картини його життя.

Найдавнішою друкованою книгою колекції є перше арабське видання книги «Книга стомленого у мандрах по областях» знаменитого арабського географа Ал-Ідрісі (*De geographia vniuersali: hortulus cultissimus, mire orbis regiones, prouincias, insulas, vrbes. ea, Romae: In Typographia Medicea, 1592*), видана в Римі у друкарні Медичі в 1592 році. Попереднім власником книги, імовірно, був видатний вчитель Омеляна Прицака Агатангел Кримський, про що свідчить його підпис на титульній сторінці, а також печатка Книгозбірні Кабінету Арабо-Іранської Філології УАН. Ця книга має найдавнішу історію серед усіх друкованих видань колекції, дослідити яку зможуть допомогти наявні філіграні та чисельні маргінальні написи. Книга має добрий стан паперу, тоді як палітурка частково пошкоджена.

Ще однією досить рідкісною книгою з колекції Омеляна Прицака є перша турецька граматика (*Institutionum linguæ Turcicæ / Hieronymi Megiscrî, Lipsiæ: Sumptibus authoris, 1612*), видана Ієронімом Мегізером у Лейпцігу в 1612 році. Невідомо, в якому стані вона потрапила до книжкової колекції професора Прицака, проте він забезпечив їй нову якісну оправу, що подовжить термін зберігання книги ще на довгі роки. Ознайомитися з повним переліком книг колекції О. Прицака можна, скориставшись електронним каталогом наукової бібліотеки НаУКМА <http://www.library.ukma.kiev.ua/>, обравши відповідно у пошуку «О. Прицак» і пошук у полі «колекція». Всього колекція налічує понад 20 тис. при-

мірників, із них 26 примірників XVI - XVII ст., 370 примірників XVIII-XIX ст.

Крім друкованих книг колекція ще вміщує 42 примірники рукописних книг арабською, перською, османсько-турецькою мовами, датування яких є у межах XVI-XVIII ст. Ці книги у більшості своїй у задовільному стані, деякі мають пошкодження палітурок, у той час як папір, здебільшого, має відмінну якість, хоча деякі книги і потребують реставрації. Тематика рукописів - поетичні збірки, теологічні трактати, словники, граматики, молитовники, трактати з астрономії, збірка зразків вишуканого стилю у листуванні, історико-генеалогічна збірка, де представлені списки та генеалогія султанів, візирів та кримських ханів, особливо цікавими є збірки «Бустан» та «Гулістан» видатного перського мислителя середньовіччя Сааді.

Треба зауважити на особливу шанобливість Омеляна Йосиповича у ставленні до книг, оскільки його колекція - це взірець для книголюбів. Свої книги він плекав і доглядав, тому, за першої потреби, замовляв нові оправы. Деяким книгам він забезпечив просту стабілізацію, вмістивши їх у спеціальні коробки відповідного розміру і в такий спосіб убезпечив великий масив книг від впливу зовнішніх руйнівних факторів. Це стосується серії щорічників «Сборник статей, читанных в Отделении русского языка и словесности Императорской Академій Наук», починаючи з першого тому 1867 року видання та «Сборник отделения русского языка и словесности Императорской академии наук». У той же час значна частина цих видань потребує реконструкційної допомоги, оскільки папір для друку періодичних видань використовувався зазвичай менш якісний і дешевий, тому з часом став дуже крихким.

Окремої уваги заслуговує створена ним колекція конволютів - тематичних зшитків найрізноманітніших матеріалів, загальна кількість яких становить близько 300 одиниць. Кожен зшиток об'єднує від двох до сорока видань. Тематика та компонування цих матеріалів ілюструє почерк видатного вченого, адже зібрані ним наукові «вершки» дозволяють бачити та осягати напрями його наукового пошуку. Більшість об'єднаних у конволютах книг, брошур, відбиток, періодичних видань мають дарчі написи

авторів, що може бути основою у дослідженні його спадщини. Для прикладу - кілька оригінальних назв: «Turcica. Gencralia», «Turcica. Lexica», «Turcica. Phonetica», «Turcica. Morphologica», «Khazarica», «Old Osman», «Onomastica», «Tungusica», «Seldjuk History», «Mongolica. Historica. Literatura», «Ukr. Hetman State» з дарчими написами Б. Крупницького та О. Оглобліна, «Osman Diplomacies» з дарчим написом J. Рупка (Praha 1944 р) у одній із книг цієї збірки. Серед цих збірок такі рідкісні екземпляри як: «Clouston-Krymsky/Hrushevskya, kazky», перекладені з англійської та укладені А. Кримським, «Народні казки та вигадки» англійського етнографа В. Клоустона, видані у Львові 1896 року. Цей зшиток містить також «Примітивні оповідання, казки та байки Африки та Америки» (1923) - наукову працю Катерини Грушевської, видану Українським соціологічним інститутом (Відень). Цікавим є конволют під назвою «Chuvash», що вміщує матеріали, які стосуються вивчення чуваської мови у кількості 18 одиниць. Серед них: книга В. Г. Егорова «Библиографический указатель литературы по чувашскому языку», Чебоксары (1931), де є позначка «Hamburg 9.04.58 від автора», зроблена О. Прицаком, відбитка статті А. А. Юлдашева «Чувашский язык» (1959), книга «Заметки для ознайомлення з чувашекимь наречієм» Н. Золотницького, Казань (1871), з позначкою О. Прицака «Paris, 2.10.55. від В. П. Никишина». Щоб переглянути тематику та наповнення колекції конволютів, потрібно зайти на електронну сторінку бібліотеки НаУКМА <http://ww4v.library.ukma.kiev.ua/>, задати слово «конволют, вибрати у полі пошук «всі поля» та обмежити пошук місцем знаходження «колекція О. П. Прицака».

Кнєво-Могилянська Академія, отримавши на довічне зберігання неоціненний спадок великого науковця, поставилася до процесу забезпечення умов зберігання дуже серйозно. Адміністрація університету подбала про оптимальне приміщення, створила всі належні умови зберігання, забезпечила відповідність температурно-вологісного режиму та режиму освітлення всім нормам та вимогам, що ставляться до таких приміщень. Крім того наукова бібліотека активно впроваджує інноваційні проекти, які насамперед стосуються оцифрування фондів, створення страхових копій

документів, що є конче потрібним для якісного збереження книг та архіву. У першу чергу це стосується книг рідкісного фонду, та конволютів, оскільки більшість вміщених у них публікацій було зроблено на кислотному папері, тому термін зберігання цих матеріалів досить обмежений.

На сьогодні книжкова колекція професора О. Прицака організована як окремий структурний підрозділ наукової бібліотеки НаУКМА - «Меморіальний Кабінет-бібліотека Омеляна Прицака». Це повноцінний загальнодоступний фонд, який ще донедавна був у стадії опрацювання, то тепер науковці та студентство мають можливість активно освоювати бібліотечні масиви колекції Омеляна Прицака. Архів вченого поки ще перебуває на етапі аналізу та опису. Повний опис матеріалів архіву сподіваємося завершити за рік.

Перспективними завданнями в роботі Кабінету є створення страхових копій книжкового та архівного фонду, наукова обробка та опис архівних матеріалів, а також популяризація та поширення інформації про діяльність, роботу та наповнення колекції, оскільки фонди вже поповнюються різноманітними дарунками (книги, періодика) і для цього триває робота над створенням окремого електронного ресурсу колекції.